

ОЗИҚ-ОВҚАТ БОЗОРИ РИВОЖЛАНТИРИШГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ ОМИЛЛАР

*Якубова Юлдуз Раимовна
Мамун Университети НТМ
“Иқтисодиёт ва бухгалтерия хисоби”
кафедраси катта уқитувчиси*

Аннотация: Ушбу мақолада Ўзбекистон Республикаси озиқ-овқат бозорини ривожлантиришга таъсир этувчи омиллар урганган.

Аннотация: В данной статье изучены факторы, влияющие на развитие продовольственного рынка Республики Узбекистан.

Abstract: In this article, factors affecting the development of the food market of the Republic of Uzbekistan are studied.

Калит сўзлар: Озиқ-овқат, озиқ-овқат хавфсизлиги, озиқ-овқат бозорлари, инфратузилма, озиқ-овқат товарлар бозори. Ишлаб чиқариш, қишлоқ хўжалиги.

Ключевые слова: Продукты питания, продовольственная безопасность, продовольственные рынки, инфраструктура, продовольственный рынок. Производство, сельское хозяйство.

Keywords: Food, food safety, food markets, infrastructure, food market. Production, agriculture.

Янги Ўзбекистоннинг 2022-2026 йилларга мўлжалланган тараққиёт стратегияси¹да озиқ-овқат саноатини ривожлантириш, хусусан ишлаб чиқаришни жараёнларини тартибга солиш усулларини аниқлаш, озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор берилган¹. Бундан ташқари Тараққиёт стратегиясида “қишлоқ хўжалигини модернизация қилиш ва жадал ривожлантириш, хусусан, таркибий ўзгартиришларни чуқурлаштириш ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини изчил ривожлантириш, мамлакат озиқ-овқат хавфсизлигини янада мустаҳкамлаш, экологик тоза маҳсулотлар ишлаб чиқаришни кенгайтириш, аграр секторнинг экспорт салоҳиятини сезиларли даражада ошириш каби қатор вазифалар белгиланган.

Озиқ-овқат саноати корхоналарида бошқарув механизминини такомиллаштиришнинг асосий мақсади - юқори сифатли ахборотни турли шаклларда узатишни таъминлаш учун энг янги фан ва техника ютуқларидан фойдаланган ҳолда истеъмолчилар талабларини тўлиқ қондириш, шунингдек, турли хил ижтимоий-иқтисодий ва саноат хусусиятларига мос келадиган

¹ <https://lex.uz/docs/5841063?ONDATE2=29.01.2022>

хизматларни ўз вақтида кўрсатиш. Тадқиқотлар шуни кўрсатадики, озиқ-овқат саноати объектларининг самарали ишлашини таъминлашнинг асосий вазифалари қуйидагилардан иборат:

- менежмент, маркетинг ва инновацияларни янада ривожлантиришга кўмаклашиш;
- янги техника ва технологияларни ўзлаштириш орқали маҳсулот турларини кенгайтириш;
- бошқарув хизматларини диверсификация қилишни кучайтириш ва хизматларнинг янги турларини жорий этиш;
- соҳада рақобат муҳити ва бизнесни ривожлантириш учун имкониятлар яратиш.

Ушбу чора-тадбирлар озиқ-овқат саноатида ўсиш ва муваффақиятга эришишда муҳим рол ўйнаши мумкин.

Озиқ-овқат саноати корхоналарида бошқариш механизмига таъсир этувчи омилларни ҳам таҳлил қилиш зарур. Қуйидаги жадвалда озиқ-овқат саноати корхоналарида бошқарув тизимини давлат томонидан тартибга солишнинг асосий механизмлари уч йўналишга бўлинган: иқтисодий, ҳуқуқий ва институтсионал. Иқтисодий йўналиш бўйича жадвалда озиқ-овқат саноати корхоналарининг ўсиши ва ривожланишини кўллаб-қувватлаш учун субсидиялар, солиқ имтиёзлари ва нархларни назорат қилишдан фойдаланиш кўрсатилган. Ҳуқуқий йўналишда асосий эътибор лицензиялаш ва рухсатномалар, сифат ва хавфсизлик қоидалари, қонун талаблари ва стандартларига риоя этилишини таъминлаш, шунингдек, инновациялар ва рақобатбардошликни рағбатлантириш мақсадида интеллектуал мулкни ҳимоя қилишга қаратилган. Ниҳоят, институтсионал йўналиш саноат бирлашмалари ва кенгашларини шакллантириш, илмий-тадқиқот ва ишланмаларни молиялаштириш ва кўллаб-қувватлаш, ишчиларнинг малака ва билимларини ошириш ҳамда саноатнинг умумий рақобатбардошлигини ошириш учун таълим ва малака ошириш дастурларини ўз ичига олади.

Биз тадқиқот ишимизда Ўзбекистонда озиқ-овқат саноати корхоналарининг рақобатбардошлигини бошқариш тизими зарурлигига ҳам эътибор қаратганмиз. Ушбу тизимнинг асосий мақсадлари самарадорликни, кредит ва солиқ имтиёзларини таъминлаш, маркетинг ва сифат менежментини таъминлаш билан бирга ишлаб чиқариш ҳажмини, аҳоли бандлигини, хомашё ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини оширишдан иборат. Ислоҳотлар иқтисодиётнинг озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи барча саноат тармоқларини бошқариш тизимини такомиллаштириш ва аҳоли учун сифатли, арзон озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш, пировардида уларнинг фаровонлигини оширишга қаратилган. Бунга эришиш учун тизим озиқ-овқат саноатининг йирик ва кичик корхоналари учун қулай шарт-шароит яратиши, тўғридан-тўғри хорижий инвестициялар ва халқаро

кредит ресурсларидан фойдаланиши зарур. Таклиф этилаётган бошқа чора-тадбирлар қаторига солиқлардан озод қилиш, хорижий тажрибани ўрганиш, озиқ-овқат саноати корхоналари учун маслаҳат марказларини кучайтириш киради.

Иқтисодий юксалиш мақсадларига эришиш, озиқ-овқат саноатини бошқариш тизими самарадорлигини ошириш, аҳолини сифатли, арзон озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш мақсадида Ўзбекистонда қатор ислохотлар амалга оширилмоқда. Бу ислохотлар ишлаб чиқариш ҳажмини ошириш, аҳоли бандлигини ошириш, хомашё ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари турларини кўпайтириш чора-тадбирларини ўз ичига олади.

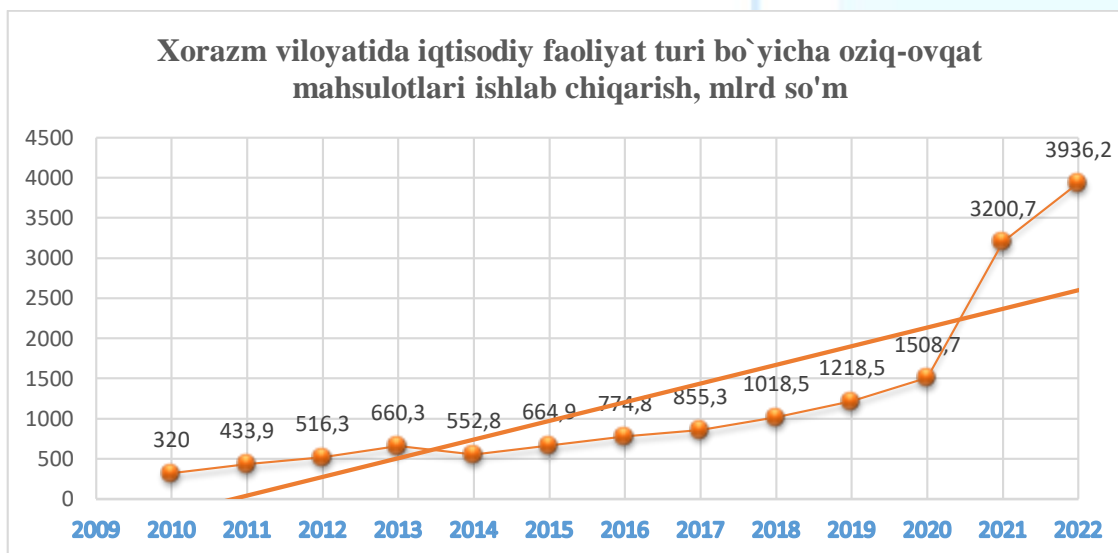
Озиқ-овқат саноати Ўзбекистоннинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида ҳал қилувчи ўрин тутаяди ва унинг бошқарув тизимини глобаллашув ва инновациялар муаммоларига жавоб бериш учун такомиллаштириш зарур. Иқтисодий ўсишни таъминлаш ва аҳоли фаровонлигини ошириш учун озиқ-овқат саноати корхоналари фаолияти самарадорлигини ошириш, ишлаб чиқариш ҳажмларини оптималлаштириш, тежамкор технологиялардан фойдаланиш зарур. Ҳукумат кредит ва солиқ имтиёзларини бериш, узоқ муддатли давлат дастурларини амалга оширишни рағбатлантириш, лабораториялар ва сертификатлаштириш марказларида сифат менежменти тизимини такомиллаштириш орқали бу саъй-ҳаракатларни қўллаб-қувватлаши мумкин. Сифатли, экологик тоза, халқаро талабларга жавоб берадиган озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ички ва ташқи бозор учун ҳам зарур. Жаҳон талабларига жавоб берадиган озиқ-овқат саноатини янада ривожлантириш зарур, бу эса республикада янги инфратузилмаларни яратиш ва аҳоли бандлигини ошириш имконини беради. Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, озиқ-овқат маҳсулотларининг иқтисодий самарадорлигида кичик корхоналар муҳим ўрин тутаяди, Қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқарувчилари мавжуд имкониятлардан унумли фойдаланишга эришиши зарур. Ниҳоят, озиқ-овқат маҳсулотларини кимёвий хоссалари ва ишлаб чиқаришда қўлланилиши бўйича таснифлашда гўшт, сут, нон, қанд, қандолат, ўсимлик мойи, дала экинлари, алкоғолли ва алкоғолсиз ичимликлар, балиқ, балиқ маҳсулотлари киради.

Юқорида санаб ўтилган омиллардан ташқари, Ўзбекистон озиқ-овқат саноати корхоналари олдида турган яна бир қанча муаммолар мавжуд. Ишлаб чиқариш сифати ва самарадорлигига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин бўлган замонавий технология ва асбоб-ускуналарнинг етишмаслиги асосий муаммолардан биридир. Шу боис озиқ-овқат саноати тармоғига замонавий технология ва ускуналарни жорий этишни қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш муҳим аҳамиятга эга.

Яна бир муҳим жиҳат – бу озиқ-овқат хавфсизлиги ва гигиена масаласидир. Озиқ-овқат маҳсулотларининг сифати аҳоли саломатлигида муҳим ўрин тутаяди ва

барча озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлик ва гигиена талабларига жавоб беришини таъминлаш зарур. Бунга қатъий қоидалар, мунтазам текширувлар ва сифат назорати чоралари орқали эришиш мумкин. Қолаверса, озиқ-овқат саноатининг ривожланиши ҳам Ўзбекистонда туризмнинг ривожланишига ҳисса қўшиши мумкин. Мамлакат бой пазандалик меросига эга ва сайёҳларга турли хил анъанавий таомларни таклиф қилиши мумкин. Шунинг учун озиқ-овқат саноатини ривожлантириш мамлакатга кўпроқ сайёҳларни жалб қилишга ёрдам беради, бу эса иқтисодиётга ижобий таъсир кўрсатиши мумкин. Бундан ташқари, ҳукумат кичик корхоналарни молиявий рағбатлантириш ва кўллаб-қувватлаш орқали озиқ-овқат саноати тармоғининг ўсишига кўмаклашишда муҳим рол ўйнаши мумкин. Бу солиқ имтиёзлари, асбоб-ускуналар сотиб олиш учун субсидиялар ва кичик бизнес эгалари учун паст фоизли кредитларни ўз ичига олиши мумкин. Бундан ташқари, кўплаб мамлакатларда органик ва табиий озиқ-овқат маҳсулотларидан фойдаланиш тендентсияси кучаймоқда, бу Ўзбекистондаги озиқ-овқат саноати корхоналарига ўз бозорини кенгайтириш ва даромадларини ошириш имкониятини тақдим этиши мумкин. Шу боис, кўпроқ харидорларни жалб қилиш ва жаҳон бозорида рақобатбардошликни оширишга хизмат қиладиган органик ва табиий озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқаришга эътибор қаратиш зарур.

1-жадвал.

1-жадвалда Ўзбекистон Республикаси Хоразм вилоятида 2010-йилдан 2022-йилгача бўлган даврда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш ҳажми кўрсатилган. Маълумотларда озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш 2010 йилдаги 320,0 млрд.сўмдан 2020-йилда 1508,7 млрд.сўмгача барқарор ўсганлиги кўрсатилган. 2021-йилда 3200,7 млрд.сўмга кескин ўсганлигини кўришимиз мумкин. 2022-йилда бу тенденция давом етиб, 3936,2 млрд.сўмлик маҳсулот ишлаб чиқарилган. Бу минтақада озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш саноатининг кучли ўсишидан далолат беради, буни хомашёнинг мавжудлиги,

ҳукумат сиёсати, инфратузилма объектлари ва технологик тараққиёт каби омиллар билан боғлаш мумкин. Давлатимиз томонидан озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш саноатини ривожлантиришга фаол кўмаклашмоқда, бу еса инвестициялар ҳажмини оширишга ва минтақада янги қайта ишлаш корхоналарини яратишга олиб келди. Озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш саноатидаги ўсиш нафақат вилоят иқтисодиёти, балки истеъмолчилар учун ҳам фойдали бўлиб, юқори сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан узлуксиз таъминланмоқда. Озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришнинг кўпайиши, шунингдек, қадоклаш ва логистика каби бошқа тегишли тармоқларнинг ривожланишига олиб келиши мумкин, бу еса минтақа иқтисодиётини янада юксалтириши мумкин. Умуман олганда, жадвалда келтирилган маълумотлар Хоразм вилоятида озиқ-овқат маҳсулотларини қайта ишлаш саноатининг ижобий ўсиш тенденциясини кўрсатиб, соҳанинг барқарор ўсиши ва ривожланишини таъминлашда давлат ва хусусий сектор томонидан доимий қўллаб-қувватлаш муҳимлигини таъкидлайди.

Озиқ-овқат саноати корхоналарини самарали бошқариш соҳадаги ўзига хос муаммо ва имкониятларни чуқур англашни ҳамда ўзгарувчан иқтисодий шароитларга мослашиш қобилиятини талаб қилади. Замонавий технологиялар ва ишлаб чиқариш усуллари жорий этиш озиқ-овқат саноати корхоналарининг самарадорлиги ва рентабеллигини сезиларли даражада ошириши мумкин. Озиқ-овқат саноатида барқарор ва экологик тоза ишлаб чиқариш амалиётларининг аҳамияти ортиб бормоқда ва бу амалиётларга устувор аҳамият берадиган корхоналар рақобатдош устунликка эга бўлишлари мумкин. Озиқ-овқат саноати корхоналари ўртасида ҳамкорлик ва ҳамкорликни йўлга қўйиш корхоналарга харажатларни камайтириш, самарадорликни ошириш ва бозор имкониятларини кенгайтиришга ёрдам беради. Маҳаллий ва минтақавий таъминот занжирларини ривожлантириш озиқ-овқат саноати корхоналарига импорт хомашёга боғлиқликни камайтиришга ва иқтисодий зарбаларга чидамлилигини оширишга ёрдам беради. Озиқ-овқат саноати соҳасида тадбиркорлик ва инновацияларни рағбатлантириш Ўзбекистонда иқтисодий ўсишни рағбатлантириш ва янги иш ўринлари яратиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сонли “2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги Қарори. // <https://lex.uz/docs/5841063>

2. М.Ш.Маматкулов Озиқ-овқат саноати корхоналари фаолиятининг ташкилий-иқтисодий асослари “Science and Education” Scientific Journal / Impact Factor 3.567 (SJIF) December 2022 / Volume 3 Issue 12

3.Т.Ф. Бахтигул Озиқ-овқат саноатининг инвестициявий самарадорлигини оширишда рақамли технологияларни жорий этиш ва автоматлаштириш истиқболлари “Иқтисодиёт ва инноватсион технологиялар” Илмий электрон журнали. № 6, ноябр-декабр, 2020 йил

4.Б.И. Мамарахимов Ўзбекистонда озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш ва саноатини ривожлантириш “Иқтисодиёт ва инноватсион технологиялар” илмий электрон журнали. № 5, сентябрь-октябрь, 2016 йил

5.<https://www.fao.org/publications/sofi/2022/ru/>